

ILLÉS LAJOSNÉ: A SZOVJET PEDAGÓGIA TÖRTÉNETE

Budapest, 1975. Tankönyvkiadó. 437 oldal Egyetemes Neveléstörténet,
65. füzet

Más publikációiból is tudjuk, hogy a szerző kitartó és érzékeny figyelője a szovjet pedagógiai élet eseményeinek, ezekről a hazai olvasókat folyamatosan tájékoztatja. Nyilván ez az érdeklődés, és tájékozottság tette lehetővé számára, hogy könyvében, a témához képest szűkreszabott terjedelemben foglalja össze a szovjet pedagógia történetét.

A könyv egészében *sikeresen* teljesíti feladatát, világos képet ad a szovjet pedagógia fejlődéséről, a fejlődés főbb állomásairól, a szovjet pedagógia lényegét kifejező törekvésekről, a nevelés-ügyre gyakorolt hatásáról.

A szovjet pedagógia ismerői jól tudják, hogy ezt fejlődése egész folyamán kísérletek, viták, útkeresések jellemezték, mégis jóleső ismételten bizonyítottnak látni, hogy ez mennyire igaz. Az eszmecsere jelenlétének megállapítása, ennek elvi hangsúlyozása azonban egy másik vonást is szembeszökvé tesz, nevezetesen azt, hogy a szovjet pedagógia makacsul „kitart” bizonyos *alapproblémák* mellett: a közösség szerepe, a nevelési tevékenység pártossága, a pedagógia osztályjellege, az iskola és az élet összekapcsolása, a munkára nevelés, a polittechnikai elv érvényesítése mellett.

Persze mindezek mellett úgy tart ki, hogy az új helyzetekben, a változó feltételek mellett keresi az aktuálisan legmegfelelőbb megoldásokat. Jól érzékeltetve és képviselve ezzel a szovjet pedagógia szemléleti állandóságát és a tartalmi fejlesztés terén megnyilvánuló változtató készségét.

ILLÉS Lajosné könyvében a nagy témát *három* átfogó egységben tárgyalja. Az első nagy fejezetben — logikusan — a szovjet pedagógia *elvi* alapjait vázolja; kiemelve, részletezve LENIN-nek a közoktatással, az ifjúsággal, a kommunista neveléssel kapcsolatos alapvető fontosságú útmutatásait.

A második nagy fejezet a szovjet pedagógia alapjainak lerakásával és fejlődésének első szakaszával foglalkozik. A fejezet formailag a Nagy Októberi Szocialista Forradalomtól a XX. Kongresszus utáni időszakig ível. Részletesebben azonban ennek a szakasznak a rendkívüli mozgalmas első évtizedét, ebben olyan kiemelkedő elméleti és gyakorlati szakemberek tevékenységét ábrázolja, mint KRUPSZKAJA, LUNACSESZKIJ, BLONSZKIJ, VIGOTSKIJ és mások, és természetesen, Anton Szemjonovics MAKARENKO korszakalkotó munkásságát.

Ez a mintegy 100 lap terjedelmű rész valóban a szovjet pedagógia *története* — az ezt követő nagy terjedelmű harmadik fejezet, az egész munkának majd kétharmada már a jelenbe áthajló szakasz, a hatvanas és a hetvenes évek pedagógiai fejleményeit tárgyalja.

A fentebb említett második fejezetben kerek arcképeket, tömör jellemzéseket kapunk, mégsem mozaikszerű a kifejtés. A szerző sikeresen érzékelteti egyrészt azt, hogy ezek a pedagógiai életművek, tevékenységek a társadalmi valóság, a pedagógiai követelmények talajából nőttek ki, másfelől azt is felvillantja, hogy az életművek, az ezek mélyén ható törekvések hogyan és milyen pontokon kapcsolódnak egymáshoz.

E korszak pedagógusainak „felfedezésével” az utóbbi másfél évtizedben több hazai szakember érdemes munkát végzett. Akkor is, most is, élményszerűen hat a bemutatott gondolatoknak és törekvéseknek a frissessége, modernsége — és gyakorlati vonatkozásban változatlan időszerűsége. Kiragadott példa, de ebben a minőségében is jellemző, ha BLONSZKIJ-nak a könyvben idézett egyik intelmét a tananyagról újra felidézzük: „Ne féljünk attól, hogy kihagyunk valamit: sok alkalmunk lesz még a jövőben a kihagyottak tanulmányozására, s az iskola egyébként sem holmi ismerettár, hanem ösztönzés az ismeretek megszerzésére, amely egész életünkön át végigkísér bennünket” (110. old.). Ismerősek ezek a gondolatok? Sok újabbnál és kétségtelenül szellemes parafrázis után nem kellene jobban méltányolni a szellemi elődöket?

Kétségtelen, hogy a legtöbb *közvetlen* tanulással az időben hozzánk legközelebb álló egy-két évtized pedagógiai törekvéseinek bemutatása áll. A szerző ezt a legújabb szakaszt az 1958-as oktatási törvénytől számítja. Az információk gazdagsága, az egyes dokumentumok részletes

bemutatása, viták, álláspontok, törekvések ismertetése hasznos, instruktív. E fejezet pozitív vonásainak, és gyakorlati hasznának elismerése, sőt hangsúlyozása mellett, mégis meg kell jegyeznünk, némi kritikai élel, hogy a könyv egyensúlya, pontosabban a téma egyensúlya — a szovjet pedagógia története — ennek a fejezetnek a méreteivel némileg felborul. S ez nemcsak az arányok miatt van így, hanem a feldolgozás módja miatt is. Az anyag itt már kevésbé feldolgozott, megkomponált, inkább dokumentatív jellegű. A szerző nem volt képes eléggé úrrá lenni az anyagon, még szigorúbb válogatásra, feszesebb szerkesztésre, és alaposabb elemzésre lett volna szükség. Ennek következménye, hogy például — véleményem szerint a szovjet pedagógia sajtóban is túlméretezett, és eléggé akadémikus jellegű vitának a *nevelési módszerek osztályozásáról* — ebben a könyvben ilyen nagy terjedelmet szentelt.

Ezek a megjegyzések azonban az arányokra, az anyagkezelésre vonatkoznak, s egyáltalán nem érvénytelenítik azt a megállapítást, hogy a fejezet nagyon hasznos anyagot tartalmaz. Akár a nálunk is jobban ismert pszichológiai tanulásméletekre épülő didaktikák bemutatásáról, az ezek körül folyó vitákról, akár a nálunk kevésbé ismert, s így a könyv különös újdonságának számító „Új tudományágak felhasználása a pedagógiában” című nagyon tartalmas és érdekes fejezetről lett legyen szó.

Ez a fejezet tovább erősíti azt az összbenyomást, amiről fentebb említést tettem: a szovjet pedagógia miként a múltban, a jelenben is: problémaérzékeny, vitatkozó, elvek mellett kitartó, de kísérletező, sokszínű, eleven pedagógiai mozgás. ILLÉS Lajosné könyve ezt egészében és részleteiben is meggyőzően igazolja.

Örülünk, hogy ilyen fontos könyvet egyben sikeres könyvnek is mondhatunk.

SZARKA JÓZSEF

KÖTE SÁNDOR: KÖZOKTATÁS ÉS PEDAGÓGIA AZ ABSZOLUTIZMUS ÉS A DUALIZMUS KORÁBAN (1849—1918)

Budapest, 1975. Tankönyvkiadó. 306 oldal
Egyetemes Neveléstörténet, 43—46. szám

A neveléstörténet iránt érdeklődők és ezen belül a tudományág művelői is nagy várakozással néztek a másfél évtizede született elhatározás elé, amelynek értelmében mintegy 70 füzetben napvilágot lát az egyetemes nevelés története. Sejthető — legalábbis remélhető — a szerkesztőségnek az a törekvése, hogy a sorozat képezze alapját egy majdan önállóan is megjelenő nagyszabású kiadványnak. Méltó kiegészítése lenne ez FINACZY Ernő nagy gonddal készített, de a mai igényeket már nem mindenben kielégítő művének.

A Tankönyvkiadó gondozására bízott kiadványsorozatnak eddig még a fele sem jelent meg. A terveknek megfelelően 1962—65-ig még kézhez vehettünk évenként két-két kötetet (sőt 1964-ben három is), azután már csökkentenünk kellett igényeinket először évi egy, majd 1968 óta kétévenként egy kötetre.

Annál nagyobb örömmel kell fogadnunk KÖTE Sándor művét, amely a közoktatás és a pedagógia történetét foglalja össze az 1849—1918-ig terjedő időszakban kb. 16 íven, a sorozat 43—46. füzeteként.

A mű első, rövidebb fejezete az osztrák önkényuralom közoktatáspolitikájával, a második, a legerjedelmesebb a dualizmus korabeli közoktatással, az utolsó a hazai polgári pedagógia fontosabb elméleteivel foglalkozik.

Az osztrák önkényuralom időszakának tárgyalása során világos képet kapunk az összbirodalmi koncepciót szolgáló, az abszolút hatalom kiépítésével együttjáró közoktatáspolitikáról, amelynek fő jellemzői a németesítésben, a klerikalizmusban és — tegyük hozzá — a központosításban mutatkoztak meg.

A negatív tendenciákon túl nem tagadható, hogy a népoktatás több gyakorlati elemmel bővült, a középfokú oktatás korszerűsödött, intézményeinek száma gyarapodott, a neohumanizmus jegyében fogant Entwurf révén nagyobb helyet kaptak benne a természettudományos ismeretek, sőt a gyakorlati életpályákra felkészítő reáliskola is ekkor vonult be önálló iskolatípusként a magyar iskolázás történetébe.

A provizórium idején megjelent reformtervek közül SCHVARCZ Gyuláé emelkedik ki. Ő jogász lévén, érett állambölcseleti elméletre épülő, egyben a fennálló közepoktatáspolitikát statisztikai adatok alátámasztásával bíráló és a polgárisulást sürgető elgondolásokkal lép elő az iskolaszervezet minden ágára vonatkozóan. GÖNCZY Pál szerepének kiemelése annál is inkább érdeme